

Jorge Méndez Blake'in Eserlerinde Görsel Anlatım Biçimi Olarak Üstkurmaca Metafiction as a Visual Expression in the Works of Jorge Méndez Blake

Aysun Aydın, *Sanat ve Tasarım Programı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu Üniversitesi*

Özet

Üstkurmaca (metafiction), gerçek ile kurmaca arasındaki ilişkiyi sorgulamak/sorunsallaştırmak için bilinçli ve sistemli olarak dikkati anlatının bir kurmaca olduğuna çeken bir anlatım yöntemidir. Modern ve özellikle postmodern edebiyatta kullanılan üstkurmacanın farklı yöntemleri olmasına rağmen genel bir ifadeyle anlatıcının öykü içinde öykü, kurmaca içinde kurmaca oluşturması olarak bilinmektedir. Edebiyat alanında kullanılmasının yanında yöntemin son yıllarda görsel sanatlar alanında da uygulandığı görülmektedir. Bu bağlamda bir örnek olarak edebî eserlerde görülen üstkurmaca ile çağdaş Meksikalı sanatçı Jorge Méndez Blake'in eserlerini ortaya koyarken uyguladığı yöntemler arasındaki benzerlik dikkati çekicidir. Bu sebeple, bu çalışmada üstkurmaca yöntemini Jorge Méndez Blake'in eserlerinde nasıl uyguladığı araştırılırken dolaylı yoldan de üstkurmacanın görsel bir anlatım yöntemi olarak çağdaş sanata uygulanabilirliği üzerinde durulmuştur. Sanatçının eserleri genel tarama modeli ile veri toplanarak ve yazışma tekniği ile sanatçıdan bilgi alınarak analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda üstkurmacanın bir yöntem olarak çağdaş sanat eserlerinde de kullanılmaya başlandığı anlaşılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Jorge Méndez Blake, üstkurmaca, disiplinlerarasılık, edebiyat, çağdaş sanat.

Akademik disiplin(ler)/alan(lar): Edebiyat, mimari, görsel sanatlar.

Abstract

Metafiction is a narrative method that consciously and systematically draws attention to the fact that narrative is a fiction in order to question / problematize the relationship between reality and fiction. Although there are different methods of metafiction used in modern and especially postmodern literature, it is generally known as the narrator's creation of story within the story and fiction within fiction. In addition to being used in the field of literature, it is seen that the method has been applied in the field of visual arts in recent years. In this context, the similarity between the metafiction seen in literary works and the methods applied by contemporary Mexican artist Jorge Méndez Blake while revealing his works is striking. For this reason, while investigating how he applied the metafiction method in his works, in this research, indirectly, the applicability of metafiction to contemporary art as a visual expression method is emphasized. The works of the artist were analyzed by collecting data with the general scanning model and getting information from the artist with the correspondence technique. As a result of the analysis, it is understood that metafiction has started to be used as a method in contemporary art works.

Keywords: Jorge Méndez Blake, metafiction, interdisciplinary, literature, contemporary art.

Academical disciplines/fields: Literature, architecture, visual arts.

- **Sorumlu Yazar:** Aysun Aydın, Sanat ve Tasarım Programı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu Üniversitesi.
- **Adres:** Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kuzezykent Mah. Org. Atilla Ateş Paşa Cad. No: 15, Merkez, Kastamonu.
- **e-posta:** aydinnaysun@gmail.com
- **ORCID:** 0000-0002-3730-912X
- **Çevrimiçi yayın tarihi:** 23.12.2020
- **doi:** 10.17484/yedi.810606

Geliş tarihi: 14.10.2020 / **Kabul tarihi:** 22.12.2020

1.Giriş

Sanat eserlerinin en belirleyici özelliklerinden biri de kurmaca olmalarıdır. Sanatın kurmaca olması demek sanatın gerçeklikle ilgisi olmayacağı anlamına gelmez. Tam tersine sanat eserinin kurmaca olan dünyası, içinde bulunduğu çağın, toplumun hakikatiyle yoğrulan bir dünyadır. Sanat, kurmaca olma niyetiyle var olan ile yetinmeyen olabilecek olan bir dünyayı dile getirir. Bu dünya bazen olması mümkün olmayan, ancak sanatçının yaratıcılığıyla ortaya çıkan bir kurguyla gerçekleşir. Bu kurgu bazen bir başka kurguyu içerisinde barındırır. Üstkurmaca olarak bilinen bu anlatım yöntemi yirminci yüzyılın son yirmi yılında gerçekleşen edebi tartışmaların çoğunun odak noktası olmuştur (Hotti, 2015, s. 9-10).

Son yıllarda edebi alanlarda sıklıkla bir yöntem olarak kullanılan üstkurmacanın diğer sanat alanlarında uygulanabilirliği merak konusudur. Türk Dil Kurumu sözlüklerinde tanımı olmayan *üstkurmaca*, Linda Hutcheon'a göre; "kurmaca hakkında bir kurmacadır, yani kendi anlatımı ve / veya dilsel kimliğiyle ilgili bir yorum içeren kurmacadır" (Hutcheon, 1980, s. 1). Waugh'a göre: "üstkurmaca, kurmaca ve gerçeklik arasındaki ilişki hakkında soru sormak için bilinçli ve sistematik olarak bir eser olarak statüsüne dikkat çeken kurgusal yazıya verilen bir terimdir" (Waugh, 1984, s. 29). Oxford İngilizce ve İspanyolca sözlüğe göre ise, üstkurmaca; "yazarın, bilinçli bir şekilde parodileyerek veya roman kuralları ve geleneksel anlatı tekniklerinden ayırarak bir eserin yapaylığına veya edebi olmasına atıfta bulunduğu kurmaca" olarak tanımlanır (Metafiction, t.y.).

Birbirinden farklı olan bu tanımlara göre; "üstkurmaca, edebi kurgularda kitap yazma ile sınırlı değildir. Üstkurmacanın tanımı her türlü kurgusal sistemin yaratımına da odaklanır, çünkü edebi metnin yaratılmasıyla ilgili olan üstkurmaca metinlerinde, yazar-metin ilişkisi insanın tüm yaratı etkinliklerine paradigma oluşturur" (Karabostan, 2006, s. 13).

Jorge Méndez Blake, "üstkurmaca kelimesi üzerinde fazla düşünmediğini, eserleri ile ilgili olarak aklına gelen kelimenin 'çeviri' (*translate*) olduğunu" (Kişisel görüşme, 4 Haziran 2020) söylemişse de edebi bir eseri görsel bir esere çevirirken yeniden kurguladığı için üstkurmaca yöntemine oldukça yakın olduğu görülmektedir. Bu açıdan bu çalışma sanatçının eserlerine yeni bir bakış açısı ile yeni bir görsel okuma iddiası taşır. Bu çalışmada, alanyazında hiçbir örneği bulunmayan uygulamaların çağdaş sanat alanında uygulanabilirliği ve bir anlam üretmede izleyiciyi de sürece dâhil edip etmediğini de sorgulamaktadır. Bu kapsamda çağdaş sanatçı Jorge Méndez Blake'in yaptığı çalışmalarda edebiyattan aldığı konular ile mimariden aldığı malzemeleri birleştirerek üstkurmacayı bir yöntem olarak eserlerinde nasıl ele alıp uyguladığı inceleneyecektir. İnceleme, genel tarama modeli ve yazışma tekniği kullanılarak yapılmıştır. Genel tarama modeli ile alanla ilgili literatür taranmış, yazışma tekniği ile sanatçıyla e-posta yoluyla iletişime geçilerek eserleri ile ilgili makalenin konusu dâhilinde önceden hazırlanmış soruların cevaplandırılması istenmiştir. Kullanılan bu iki teknikle elde edilen veriler toplanarak sanatçının eserleri analiz edilmiştir.

2. Kurmaca Nedir?

Ayırt edilmesi kolay ancak izahı oldukça zor olan kurmaca kavramı "kasıtlı bir biçimde tasarlanmış ancak aldatıcı olmayan uydurma bir söylem" olarak tanımlanabilir (Gorman, 2008, s. 163). Türkçede *fiktif* ve *itibari* olarak da kullanılır. Edebiyatta, "genellikle hikâye, roman ve destanda karşımıza çıkan kurgulamada, yaşanan hayattan alınan malzemeler işlenerek, değiştirilip ayıklanarak bir bakıma düşsel bir gerçekliğe dönüştürülerek ya da zihinde tasavvur edilen şekilleriyle kullanılırlar" (Karataş, 2001, s. 256).

Kurmaca, kasıtlı olarak yanlış ifadelerden oluşmalıdır. Aksi takdirde kurmacayı teşhis etmenin ya da onu gerçek söylemden ayırt etmenin başka türlü mümkün olmayacaktır. Kurgusal ifadelerin gerçekte mutlaka yanlış olmaları gerekmez, çünkü içerisindeki cümlelerden herhangi birinin doğru çıkması eserin kurgusal statüsünde herhangi bir değişikliğe yol açmaz. Aynı şekilde gerçek söylem, doğru olma niyeti taşır ve yanlış ifadeler yine de onun gerçek değerini korur. Kurgusal söylemin yanlışlığı aldatıcı olmamak zorundadır, çünkü kurmaca, ancak bu şekilde yalandan ayırt edilebilir. Şayet alıcı, kurgusal söylemin arkasında yatan aldatıcı olmayan niyeti fark edemezse, o zaman kurgusal iletişim başarısız olur (Gorman, 2008, s. 163).

3. Üstkurmaca ve Yöntemleri

Yirminci yüzyılın son yirmi yılındaki edebi tartışmaların çoğu üstkurmaca kavramı çevresinde gerçekleşmiştir. O zamandan beri çeşitli edebiyat araştırmacıları bir fikir birliğine varmaya ya da en azından terimin daha rafine bir tanımını sunmaya çalışmışlardır. Bununla birlikte, bugüne kadar çoğu araştırmacının birbirlerinin çabalarına ilişkin düzeltmeler ve iyileştirmeler yapmasının yanında terime dair kapsamlı bir tanımın bulunmadığı anlaşılmaktadır (Hotti, 2015, s. 9). Üstkurmaca teriminin İngilizcedeki karşılığı *metafiction*'dir. *Meta*, "Batı dillerinde aşmayı, daha üst düzeyde ele almayı ifade eden terimdir" (Cevizci, 1999, s. 587). Oxford İngilizce ve İspanyolca sözlüğe göre ise: "(Yaratıcı bir çalışmanın) kendisine veya türünün kurallarına atıfta bulunan; kendini referans alan" anlamına gelir (Meta, t.y.). *Fiction* kelimesi ise Türkçede hem *kurgu* hem de *kurmaca* anlamlarına karşılık gelmektedir. Bu nedenle *metafiction* teriminin Türkçede *üstkurmaca*, *üstkurgu*, *metakurmaca* veya *metakurgu* şeklinde farklı kullanımları mevcuttur. Waugh'a göre:

Üstkurmaca, kurmaca ve gerçeklik arasındaki ilişki hakkında soru sormak için bilinçli ve sistematik olarak bir eser olarak statüsüne dikkat çeken kurgusal yazıya verilen bir terimdir. Kendi yapım yöntemlerini eleştiren bu yazılar, yalnızca anlatı kurgusunun temel yapılarını incelemekle kalmaz, aynı zamanda edebi metinlerin dışındaki dünyanın olası kurgusallığını da keşfederler. (Waugh, 1984, s. 2)

Bu tanıma göre üstkurmaca, kurmaca ve gerçeklik kavramlarıyla ve bu kavramları sorgulamakla ilgili bir terimdir. Üstkurmaca'ya göre, "nesnel bir dünyayı tanımlamak imkânsızdır. Çünkü gözlemci gözlenen daima değiştirir" (Waugh, 1984, s. 3). Bu sebeple üstkurmaca yöntemini kullanan yazar, kendinden önceki yazarların üstlendiği insana gerçeği anlatma görevini terk ederek okuyucuyu gerçeğin kurgusallığına inandırmaya, gerçeğin o kadar da gerçek olmadığını göstermeye çalışır (Bolat, 2019, s. 49). Üstkurmaca teriminin, ilk kez Amerikalı romancı ve eleştirmen William Gass'ın *Kurmaca ve Yaşam Figürleri (Fiction and the Figures of Life)* adlı kitabında kullanıldığına dair bir fikir birliği vardır. Gass; John Barth, Jorge Luis Borges ve Flann O'Brien'in kurgusunu anlatırken, "sözde antiromanların çoğu gerçekten de üstkurmaca'dır" diye yazar (Dai ve Huang, 2017, s. 62).

Sıklıkla postmodernizmle ilişkilendirilse de üstkurgusal çalışmalar yeni değildir. Zira Miguel de Cervantes ve Lawrence Sterne'nin eserlerinde de üstkurmaca rastlanır. Ancak, Larry McCaffery'ye göre; yirminci yüzyılda üstkurgusal çalışmalar düzenli olarak ortaya çıkar. Ona göre; üstkurmaca, postmodern edebiyatın ana kategorisidir ve en önemli postmodern kurguların çoğunda ortak bir eğilim olarak karşımıza çıkar. Postmodern edebiyatın üstkurmaca dürtüsünün, postmodern kurgunun, otuzlu, kırklı ve ellili yılların kurgusallıklarından ayıran özelliklerinden biri olduğunu iddia eder (McCaffery'den aktaran Dai ve Huang, 2017, s. 65). Üstkurmaca, içinde birbirinden farklı yöntemler barındırmaktadır. Bu yöntemlerden bazılarını şu başlıklar altında sınıflandırmak mümkündür:

- Kurmaca içinde kurmaca oluşturma
- Bir hikâye veya roman yazan bir yazarı anlatan kurmaca
- Kendi içinde bir romanı/eseri anlatan bir roman/eser
- Yazarın/sanatçının da anlatılan kurguda kahraman olduğu bir eser
- Daha önce yazılmış bir edebî eseri yeniden kurgulama gibi özelliklerin hepsi üstkurmada kullanılan yöntemlerdir (Aydoğdu, 2017, s. 58).

Yukarıda bahsedilen özelliklerden hareketle Jorge Méndez Blake'in eserlerinde kullandığı üstkurmaca yöntemlerini ve bu yöntemleri hangi eserlerinde kullandığını şöyle sıralayabiliriz:

- Kurmaca içinde kurmaca oluşturma: *Dear Thomas, I'm Writing from Utopia* (2020).
- Bir hikâye veya roman yazan bir yazarı anlatan kurmaca: *Dear Thomas, I'm Writing from Utopia* (2020).
- Kendi içinde bir romanı/eseri anlatan bir roman/eser: *Dear Thomas, I'm Writing from Utopia* (2020).
- Yazarın/sanatçının da anlatılan kurguda kahraman olduğu bir eser: *Bartlebooth Monument* (2011-2015), *Dear Thomas, I'm writing from Utopia* (2020).
- Daha önce yazılmış bir edebî eseri yeniden kurgulama: *The Castle* (2010), *The Borges Library* (2010), *Mallarmé Library* (2011), *Complete Sonnets* (William Shakespeare) (2014), *Chamber Music* (James Joyce) (2014), *All of Dickinson's Hyphens II* (Poems 117-269) (2016), *A Message from the Emperor* (2017), *Dear Thomas, I'm Writing from Utopia* (2020).

4. Üstkurmacanın Jorge Méndez Blake'in Eserlerinde İncelenmesi

Meksikalı Jorge Méndez Blake, eserleri; kitaplar, kütüphaneler, mimari ve edebiyat etrafında dönen kavramsal sanatçıdır. Aynı zamanda mimar olan Méndez Blake, edebi metinleri; imgelere, heykellere ve enstalasyonlara çeviren, hem indirgeyici hem de metaforik kavramsal bir dil geliştirmiştir. “Yazmanın kendisi bir tür inşaat ve okuma bir yaratma biçimidir” inancıyla edebiyatı mekânsal hale getirir ve böylece okuma eylemine fiziksel bir boyut kazandırır. Çalışmaları, klasik yazarların kitaplarında ortaya koydukları temaların yanı sıra iletişim aracı ve bilgi birikimi olarak edebiyatın değerine odaklanır. Sanatçı her biri farklı bir temaya, yazara veya yaklaşıma odaklanan kavramsal eserler üretir (David, 2016). Çalışma dizilerinin her birini, bir kitabın bölümleriymiş gibi *Bölüm (Capítulo)* başlığı altında bir araya getirerek numaralandırır.

Méndez Blake, bir röportajında; “edebiyat tarihinin bazı yeni ufuklar açan (*seminal*) metinlerinin birçok yorumlama olasılığı olduğuna inanıyorum: güneş altında yeni bir şey yok, ancak gölgelerinin varyasyonları sonsuzdur” der (Picard, 2016). Bu açıdan bakıldığında eserlerindeki farklı yorumlamalar anlam kazanır. Çalışmalarını ortaya koyarken bir edebi eseri olduğu gibi aktarmak yerine onu kendi bakış açısıyla yorumlayarak yeniden kurgular. Böylece eserlerin dayanak noktalarını araştırmak ve farklı okumalarla yeniden anlamlandırmak üzere izleyiciyi aktif okuyucu olmaya davet eder.

Sanatçı, birkaç yıl önce İsviçre'deki Sherlock Holmes karakteri etrafında inşa edilen, içinde bir Sherlock Holmes müzesinin de bulunduğu bir kasabayı ziyaret eder. Reichenbach Şelalesi'nin bulunduğu yerdeki dağın tepesine geldiğinde kendisini kurgusal bir eylemin gerçekleştiği yerde¹, ancak bunun doğru olabileceğine dair fiziksel kanıtların içinde bulur ve yaşadığı bu deneyim gerçek ve kurmaca arasında sorgulamalar yapmasına neden olur. Sanatçının zihninde uyanan “kurgusal bir hikâyedeki bir yer gerçek hayatta gerçekten ziyaret edilebiliyorsa ne olur?” (Kişisel görüşme, 4 Haziran 2020) sorusu sanatçının eserlerinde edebiyatı mekânsallaştırma yaklaşımını nedenini açıklar. Böylece sanatçı, edebi türde bir kurmacayı görsel bir esere dönüştürdüğünde ona somut bir varoluş kazandırmakla beraber kurmacanın gerçekle olan ilişkisini bulandırır.

Méndez Blake'in, Reichenbach Şelalesine çıkan merdivenlere yazdığı *KURMACA SÜRGÜNÜN BAŞLANGICIDIR*² cümlesi, onun kurmaca hakkındaki kişisel ifadesini sunar (Kişisel görüşme, 4 Haziran 2020) Kurmaca sürgünün başlangıcıdır, çünkü kurmacayı deneyimleyen kişiyi olası veya olması mümkün olmayan bir dünyaya gönderir. Méndez Blake'e göre; “kurmaca, gerçekliğin bir tür uzantısıdır. Normalde edebiyatta gerçeklik *artırılır* veya *yoğunlaştırılır* ancak bu çarpıtma bilgimize ve dünyadaki yer duygumuza yardımcı olur ve onları genişletir”. Sanatçı, “bir öykü ya da şiirdeki bazı yoğun anların bir kısmına görsel sanatlarla ulaşamaz ve bunun bazen hayal kırıklığı olabileceğini söyleyebilirim” der (Kişisel görüşme, 4 Haziran 2020). Méndez Blake'in “normalde başarısız bir şekilde, görsel sanatlara çevirmeye çalıştığı kurgusal kökünde aradığı belli bir enerji” vardır. Ona göre; görsel sanatlarda bir edebi esere yapılan tek referans çelişkili bir durum yaratır. Çünkü yazılı bir eseri görsel bir dile *çevirmek* izleyiciyi eserin orijinaline yaklaştırmak yerine eserden uzaklaştırır ve bilinmeyen bir yere götürür (Kişisel görüşme, 4 Haziran 2020).

Méndez Blake'in ifade ettiği üzere; bir yazarın eserini takip ederek başladığı zaman başlangıç noktası *nötr* ya da *saf* olmaz. “Görsel sanat eseri zaten bir yorum olan bir şeyden başlar”. Bu açıdan “bir çeviriden çeviri yapmaya” benzer. Yani sanatçı, var olan bir kurmacanın üzerine bir kurmaca daha oluşturur. Méndez Blake, edebi bir esere dayanan çalışmalar yaparken kasıtlı olarak çeviri kitapları tercih ettiğini söyler. Örneğin; bazı çalışmalarında atıfta bulunduğu Kafka'nın eserlerini, yazıldığı dil olan Almancadan hiç okumamış, yalnızca İngilizce ve İspanyolca çevirilerini okumuştur (Kişisel görüşme, 4 Haziran 2020). Bu sayede atıfta bulunduğu eser, orijinal kurgusundan kolaylıkla sıyrılarak farklı bir kurguya kavuşur. Bu noktada, Jorge Méndez Blake'in kullandığı bu yöntem ile edebiyattaki üstkurmaca yönteminin benzerliği dikkat çekicidir.

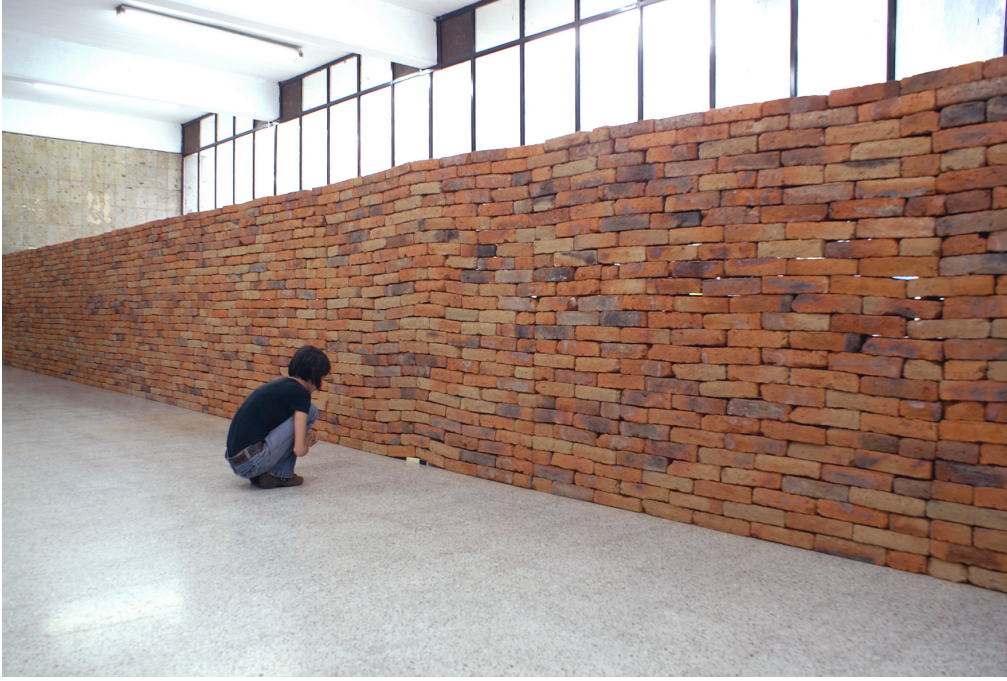
Örnek olarak, sanatçı, altında Franz Kafka'nın *Şato* adlı kitabının baskısının olduğu, harçsız tuğlaları üst üste istifleme suretiyle inşa ettiği 22 metre uzunluğunda tuğlalardan bir duvar olan *The Castle* isimli çalışmasında (Şekil 1-2) mimari, edebiyat ve görsel sanatları birleştirir. Kitabın teması, anlatının ana karakterinin şatoya ulaşmasının imkânsızlığıdır, bu nedenle kitabın fiziksel metaforu mekânsal olarak kitaptaki anlatıyı ortaya çıkarırken aynı zamanda kitaba fiziksel olarak ulaşmanın imkânsızlığı olarak

¹ Sherlock Holmes'un Dr. Moriarty ile savaşırken boşluğa düşerek öldüğü yer.

² *FICTION IS BEGGINING OF EXILE.*

yeniden kurgulanmış olur (David, 2016). Böylelikle, izleyici ile romanın ana karakteri yer değiştirir. Méndez Blake bu çalışması için şöyle demiştir:

Bu kitabı iki şey yüzünden seçtim: Öncelikle, bir mimari yapıya atıfta bulunan ve kitabın görünür olduğu tek şey olan başlık, ikincisi ise, bir bireyin anlamadığı ve tanımadığı büyük bir sisteme karşı savaşmakta olduğu tipik bir Kafka hikâyesi olduğu için. Kafka'nın hikâyelerinde sistem her zaman kazanır, her zaman ezer, her zaman somut olmayandır. Bununla birlikte, heykelde anlam daha açılır ve küçük kitap, görünüşte sağlam olan yapıda, aşağıdaki kitapla kırılğan hale gelen bir değişiklik yapar. (Zymaraki Tzortzi, 2019)

Şekil 1. *The Castle*, Jorge Méndez Blake, 2007a.

Şekil 2. *The Castle*' dan detay, Jorge Méndez Blake, 2007b.

Eserlerinde sık sık kütüphaneyi bir metafor olarak ele alan Méndez Blake, kütüphane kavramını temel alan enstalasyonları, çizimleri ve müdahaleleri gerçekleştirmek için klasik edebiyat ile çağdaş mimarlık ve görsel sanatlar arasında ilişki kurar. Sanatçı, “amacı kitapların korunması ve bilginin yayılması” olan “kütüphaneleri izole binalar olarak değil, tükenmez bilgi kaynaklarını barındıran yapılar” olarak görür (Jorge Méndez Blake, t.y.).

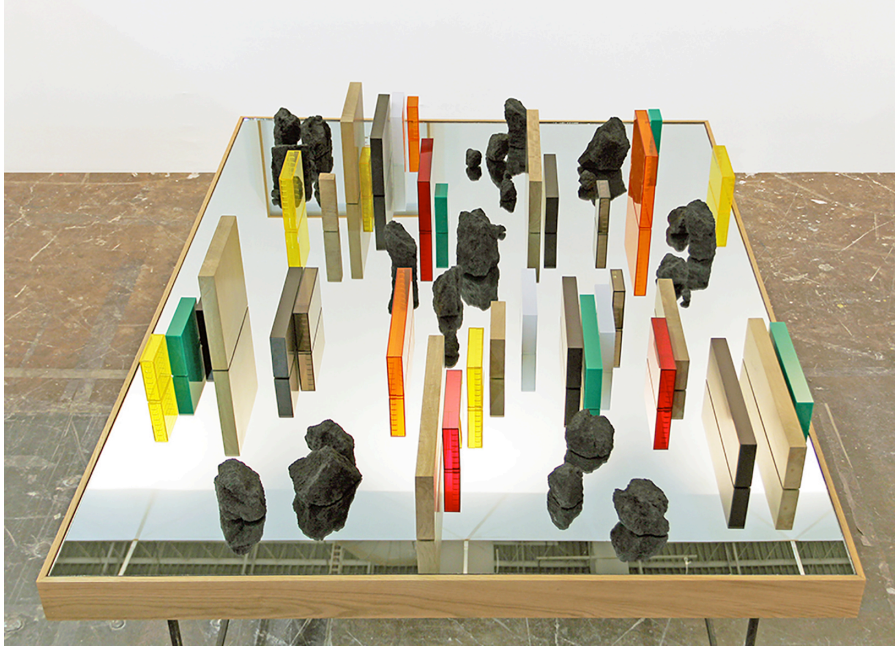
Méndez Blake, kütüphane kavramını ele aldığı *The Borges Library* adlı eserini (Şekil 3), Arjantinli yazar Jorge Luis Borges’in kısa öyküsü olan *Babil Kütüphanesi*’nden yola çıkarak kurgulamıştır. Borges, eserinde; evreni “birbirinden engin hava sütunlarıyla ayrılmış, çok alçak parmaklıklarla çevrili, sayısı belirsiz belki de sonsuz altıgen dehlizlerden” oluşan bir kütüphane olarak kurgular. Dehlizlere açılan geçitlerde bir de ayna bulunur. İnsanlar genelde bu aynaya yansıyan surete bakarak kütüphanenin sonsuz olmadığı fikrini edinirler. Ancak anlatıcı tam tersini düşünür. Ona göre aynanın ışıltılı yüzeyleri sonsuzluğu simgeler yani kütüphanenin sonu yoktur (Borges, 1994). Méndez Blake’in çalışması; renklerini Jorge Luis Borges’in kitap kapaklarından alan, kitap sırtını andıran duvardaki dikdörtgen çizimlerden ve yerdeki ayna modüllerinden oluşur. Bu ayna modülleri Borges’in kütüphanesindeki geçitlerde yer alan aynaları hatırlatır. Borges’in kütüphanesinde aynalara bakan insanların kütüphane hakkında bir fikir edinmesi gibi, izleyici de duvardaki kitap sırtlarının ve kendi suretlerinin yansıdığı aynalara bakarak Méndez Blake’in kurguladığı şekliyle fiziksel olarak Borges kütüphanesi deneyimini yaşamış olur.

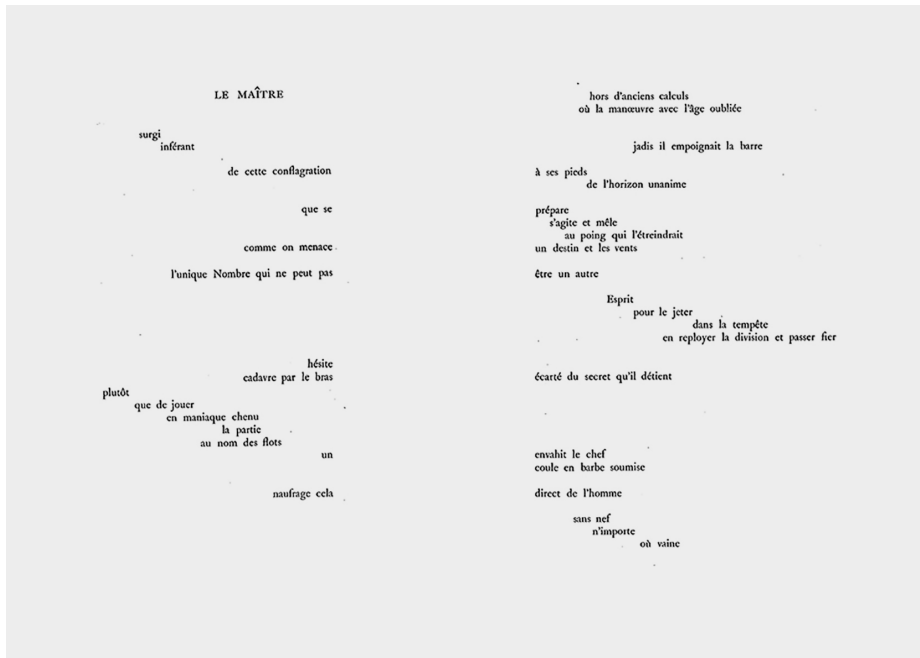
Şekil 3. *The Borges Library*, Jorge Méndez Blake, 2010.

Méndez Blake, *Mallarmé Library* adlı çalışmasında (Şekil 4) Fransız sembolist Stéphane Mallarmé’nin 1897 tarihli *Un coup de dés jamais n’abolira le hasard* adlı şiirin doğrudan biçimsel görünümünden (Şekil 5) yola çıkarak deniz kıyısında kalmış bir kütüphane-gemi enkazı olarak yeniden kurgular. Modernitenin bir işareti olan enkaz, Mallarmé’nin şiirin de ana temasıdır. Mallarmé’nin şiiri etrafındaki eleştirel gelenek, üç ana nokta etrafında döner: boşluk, sessizlik ve yazmanın imkânsızlığı. Méndez Blake, bu geleneği yeniden yorumlar ve bunu yaparken de mimariyi kavramsal bir araç olarak kullanır. Böylece, daha önce Marcel Broodtthers tarafından vurgulanan şiirin mekânsallığı, bu çalışmayla üç boyutlu bir boyuta ulaşırken, tipoloji ve konum, okuma, yazma ve bilgi hakkında farklı kültürel yorumlar önerir (Ortiz, t.y.).

Kütüphanenin enkaz olarak kıyıya vurması, teknolojinin gelişmesine paralel olarak bilgiye internet üzerinden kolay bir şekilde ulaşım sağlanması nedeniyle kütüphanelerin yaşadığı krize gönderme yapması olarak da yorumlanabilir. Böylece bu çalışma, biçimsel görünüm ve tema olarak Mallarmé’nin şiiriyle benzerlik gösterse de sanatçının kullandığı kitap metaforunun eserin kurgusunu değiştirmesinin yanında şiirden bağımsız okumalara da olanak sağlar.

Şekil 4. Mallarmé Library' den detay, Jorge Méndez Blake, 2011.

Şekil 5. Un coup de dés jamais n'abolira le hasard şiirinden alıntı, Stéphane Mallarmé, 1897.

Bartlebooth Monument adlı çalışmasında (Şekil 6) sanatçının edebi anlatıyı görsel sanat eserine çevirmesi, Belçikalı kavramsal sanatçı Marcel Broodthaers'in avangard metni görsel kavramlara dönüştürmesi üzerine düşündürür (Gregory, 2015). Méndez Blake, bu çalışmasında Fransız yazar Georges Perec'in *Yaşam Kullanma Kılavuzu (La Vie mode d'emploi)* adlı romanındaki karakterlerden birinin yarım kalmış projesini bitirmeyi hedefler. Romanın kahramanı olan bulmaca aşığı milyoner Percival Bartlebooth, yaşamı boyunca sürdüreceği bir projeye başlar: on yıl boyunca bir öğretmenden suluboya boya deniz resimleri yapmayı öğrenir ve ardından gelecek yirmi yıl içerisinde beş yüz adet suluboya resim yapmayı planlar. Daha sonra suluboyaları bir yapboz makinesi yardımıyla montajı yapılacak parçalara dönüştürür ve yaptırdığı yapboz parçalarını bir araya getirdikten sonra onları yok eder. Bartlebooth sonunda, elindeki yapboz parçası ile kör olarak ölür ve toplam 500 suluboya yapbozunun sadece 438'ini tamamlar. Méndez Blake, ziyaret edip gözlemediği her deniz manzarasının bir adet suluboya resmini yaparak toplam 62

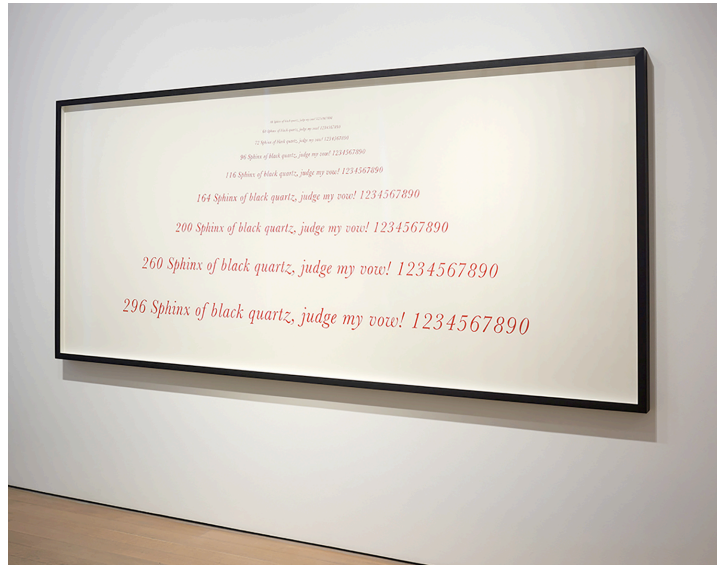
suluboya resim ile Bartlebooth'un tamamlayamadığı projesini tamamlamıştır. Romana yaptığı bir diğer gönderme de, Bartlebooth'un hafızası ve görüşünün zamanla solması gibi boyayı su ile seyrelterek resimleri kademeli bir şekilde nostaljik bir etkiyle soldurmuş olmasıdır (Méndez Blake, 2015). Sanatçı, bu çalışmasında hikâyenin kahramanının bitmeyen projesini üstlenerek kendisini kurmacanın bir diğer kahramanı ilan ederken bir yandan da kurgusal bir projeyi gerçeğe taşıyarak izleyiciye kurmacayı gerçek hayatta deneyimleme fırsatı sunar.

Şekil 6. *Bartlebooth Monument*, Jorge Méndez Blake, 2011-2015.

Méndez Blake, *Measuring Poetry* isimli çalışma serisi için görsel bir kurgu olarak şiiri başlangıç noktası olarak seçmiştir. Görsel şiir ve onun şekli ile çok ilgilendiğini belirten sanatçı, bu çalışma dizisinde: "Bir şiirin mekânla etkileşmesini nasıl sağlayabiliriz? Bir şiir nasıl elle tutulur bir şey olabilir?" (Muñoz, 2017) sorularına yanıt arar. Sergi; James Joyce, Wallace Stevens, Dylan Thomas, Shakespeare, Samuel Beckett ve Ray Bradbury gibi İngiliz şairlerin eserlerini ölçmeye odaklanmıştır. Edebi eserlerin türüne, kullanılan mürekkep alanına ve dörtlük silüetine karşılık gelen bu ölçümler, sanatçı tarafından heykel, resim ve goblene çevrilmiştir. Bir sayfadaki mürekkebin kesin alanını belirleyen mekanik bir teknikle elde edilen bu sayısal değer, sanatçı tarafından görsel bir dil biçimine dönüştürülmüş, bu dönüşüm sonucunda şiirler orijinal anlamlarından uzaklaşmıştır (Jorge Méndez Blake, *measuring poetry*, t.y.).

Sanatçının William Shakespeare'in eserine atıfta bulunduğu *Complete Sonnets (William Shakespeare)* isimli çalışmasının metni (Şekil 7), William Shakespeare'in *Complete Sonnets* adlı şiir kitabının bir baskısı için kullanılan mürekkeple aynı renk alanına sahiptir; kâğıdın boyutu, kitabın sayfalarının tamamının kapladığı alan kadardır (Méndez Blake, 2014a). Sanatçı, Shakespeare'in sonelerinden birini alıp yazmak yerine ölçümlerini pangrama³ çevirmeyi tercih etmiştir.

Şekil 7. *Complete Sonnets (William Shakespeare)*, Jorge Méndez Blake, 2014a.

³ Pangram: Herhangi bir dilin alfabesi içerisindeki tüm harfleri içermesi koşuluyla oluşturulmuş belli bir anlam ifade eden cümlelere verilen genel ad.

Méndez Blake, bu çalışma serisinde farklı bir ölçüm yöntemi daha kullanmıştır. Sanatçı, yazı tiplerinden bağımsız olarak James Joyce ve Elizabeth Bishop'ın şiirlerinin uzunluklarını ölçerek bu uzunlukları bir dizi alüminyum tüp heykele dönüştürmüştür (Jorge Méndez Blake, *measuring poetry*, t.y.). Sanatçının *Chamber Music (James Joyce)* isimli çalışması (Şekil 8), galeri duvarına yaslanmış, farklı uzunluklarda 36 demir tüpten oluşur. Joyce'un kitabında yer alan 36 şiiri temsil eden sırayla yan yana getirilmiş olan her tüpün bir şiir uzunluğu vardır (David, 2016).

Şekil 8. *Chamber Music (James Joyce)*, Jorge Méndez Blake, 2014b.

Sanatçı, *West Window* adlı çalışma dizisi için altı adet Emily Dickinson şiirinin tüm tirelerini toplayıp, kesik ve akrilik boya kullanarak keten tuvallere aktarmıştır (Şekil 9-10). Emily Dickinson, zamanında alışılmadık biçimde, normal noktalama işaretlerinin yerine tire (-) kullanmıştır. Bu resimlerin yapımında tüm tireler, yazılarına göre kullanılmış ve altı panele ayrılmıştır. Panellerdeki renk farklılıkları ise kitapların farklı baskılarından kaynaklanmaktadır (Méndez Blake, 2016). Méndez Blake, Dickinson'ın şiirlerinin içeriğine değil, tipografik görüntüsüne vurgu yapar. Bu nedenle eserlerin kurgusu birbirinden farklıdır.

Şekil 9. *All of Dickinson's Hyphens II (Poems 117-269)*, Jorge Méndez Blake, 2016a.

Şekil 10. All of Dickinson's Hyphens II (Poems 117-269) detay, Jorge Méndez Blake, 2016b.

A Message from the Emperor isimli çalışmasında (Şekil 11) Franz Kafka'nın *Çin Seddinin İnşasında* isimli öyküsünün içinde yer alan kısa öyküyü tekrar kurgular. Mendez Blake'e göre bu hikâye Kafka'nın diğer öyküleri gibi içinde pek çok mimari referans barındırır (Kişisel görüşme, 4 Haziran 2020). Öyküde, ölmek üzere olan imparatorun mesajını iletmekle sorumlu elçi imparatorluk sınırlarından kurtulamaz. Kurtulsa bile imparator ölmeden önce mesajı ulaştırması gerekmektedir. Aksi takdirde ölmüş bir imparatorun gelen mesaj, alıcısı için önemini kaybedecektir (Kafka, 2017, s. 137-138). Mendez Blake'in tuğlalardan oluşturduğu labirent, anlatıdaki elçinin bir türlü kurtulamadığı imparatorluk aşılma sınırlarını anlatan bir metafordur. Tuğlaların arasındaki kitaplar ve sayfalarındaki sözcükler, sanatçının inşa ettiği yapıda tuğla işlevi görür (Davis, t.y.). Labirentin içindeki tenor trombonun, eskiden bir iletişim aracı olarak kullanıldığı düşünüldüğünde imparatorun mesajını veya elçiyi simgelediği söylenebilir. Labirentin karşısındaki duvardaki *Dismantled Language*'de (Marfa), Méndez Blake, dili, harfleri yapıbozuma uğratar ve onları heybetli bir metin duvarı biçiminde yeniden oluşturur (Davis, t.y.). Parçalanmış dil hiçbir mesaj vermez veya anlam oluşturmaz. Ancak hiçbir anlam ifade etmediği için iletişimin önünde engel oluşturur. Sanatçının, öyküdeki karakter ve nesnelere; labirent, kitap, tenor trombon, parçalanmış dilden oluşan duvar gibi metaforlara dönüştürdüğü görülmektedir. Bu dönüşümün sonucunda eser başlangıç noktasından uzaklaşıp yeni anlamlandırmalara açık farklı bir kurguya sahip olmuştur.

Şekil 11. *A Message from the Emperor*, Jorge Méndez Blake, 2017.

Sanatçı, *Dear Thomas, I'm writing from Utopia* isimli video çalışmasında (Şekil 12) Thomas More'a mektuplar yazar ve bu mektuplarda More'un *Ütopya* adlı anlatısında kurguladığı hayali adaya ettiği ziyaretten ve ada ile ilgili son haberlerden bahseder. More'un kitabında *Ütopya*'dan bahsederken bölümlere ayırdığı gibi sanatçı da More'a hayali adaya dair gözlemlerini; *Ütopya adası üzerine, harabeler üzerine* ve *şairler üzerine* olmak üzere üç bölüme ayırarak anlatır. Eş zamanlı olarak videoda *Ütopya* adasından görüntüler sunar. Aktarımlarına göre; izole edilmiş olduğu için aradan yüzyıllar geçmesine rağmen *Ütopya* nesillerdir değişmeden kalmıştır. Ayrıca orada ilerleme zamandan bağımsızdır. Aslında *Ütopyalılar* 'gelecek' kelimesini kullanmaktan kaçınırlar. Çünkü içinde yaşadığımız dünya gibi geleceği de kurmaca olarak görürler. Bu çalışmada üstkurmaca farklı şekillerde meydana gelir:

Sanatçı, More'un kaleme aldığı *Ütopya*'yı yeniden ele alıp *Ütopya*'nın günümüzdeki halini kurgulayarak daha önce yazılmış bir eseri yeniden kurgulamış olur.

Sanatçı, oluşturduğu kurmacada Thomas More'a mektuplar yazarak hem kendisini de bir karakter olarak kurmacaya dâhil etmiş hem de mektuplarda *Ütopya*'yı anlattığı için bir hikâye/roman yazan bir yazarı anlatan bir kurmaca oluşturmuş olur. Öte yandan sanatçının çok uzun zaman önce ölmüş olan yazar More'a hiçbir zaman okuyamayacağı mektuplar yazması, gerçekleşme olasılığı olmayan ancak bir kurmacanın içinde yer alabilecek bir durumdur. Bu şekilde anlattığı kurmacanın içinde bir kurmaca daha oluşturur.

Sanatçının gerçekte var olmayan adaya dair gerçek dünyadan görüntüler sunması izleyiciye gerçek ve kurmacayı sorgulatır. Bu açıdan üstkurmaca yazarlarının okuyucuya yazılarında gerçeğe kurmacayı sorgulatmalarıyla benzerlik gösterir.

Son olarak da kurmaca olan karakterlerin geleceğin ve içinde yaşadıkları dünyanın da kurmaca olduğunun farkında olmaları kurmaca içinde kurmaca algısını güçlendirerek üstkurmacyı etkin kılar.

Şekil 12. *Dear Thomas, I'm Writing from Utopia*, Jorge Méndez Blake, 2020.

5. Sonuç

Modern sonrası dönemde edebiyat alanında olduğu gibi, görsel sanat uygulamalarında da klasik anlatım yöntemleri değişmiş, sanatçılar tarafından yeni anlatım biçimleri kullanılmaya başlanmıştır. Postmodern edebiyatta sıklıkla kullanılan ve günümüz sanatında görsel anlatım biçimlerinden biri olan üstkurmacyı çağdaş Meksikalı sanatçı Jorge Méndez Blake'in eserlerinde farklı kurgulama biçimleriyle karşımıza çıktığı görülmektedir. Méndez Blake'in eserlerinde özellikle; kurmaca içinde kurmaca oluşturma, kendi içinde bir eseri anlatan bir eser oluşturma, sanatçının da anlatılan kurguda kahraman olduğu bir eser oluşturma, daha önce yazılmış bir edebî eseri yeniden kurgulama gibi üstkurmaca yöntemlerini sıklıkla kullandığı, böylelikle eserlerin ifade olanaklarının derinleştiği ve genişlediği görülmüştür.

Méndez Blake'in kurgumacı görsel bir dile çevirerek ona somut bir gerçeklik kazandırması ve bu somut gerçeklikle yeniden bir kurgu oluşturmasıyla yeni bir gerçeklik ortaya çıkmaktadır. Sanatçı, kullandığı bu yöntem aracılığıyla kurgu ile gerçeğin arasındaki sınırları muğlaklaştırmakta, izleyiciye kurgu ve gerçeklik arasındaki ilişkiyi sorgulatmaktadır. Öte yandan da izleyicinin belli bir edebi donanıma sahip olmasını, edebi metin ile görsel sanat eseri arasında bağlantı kurabilmesini istemektedir. Bu sayede eserlerini üstkurgu yoluyla, farklı okumalarla çok katmanlı anlamlandırmalara açık hale getirmektedir. Üstkurgu yönteminin kullanıldığı eserleri deneyimleyen izleyici, eseri kendi bilgi ve deneyimlerinden yola çıkarak yeniden yorumlamakta, her bir yorumlama sonucunda eser farklı bir anlam kazanmaktadır. Böylelikle alıcı merkezli bir yöntem olan üstkurgunun çağdaş sanattaki yorumuna öncelik veren izleyici merkezli yaklaşımla koşutluk oluşturduğu da anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Aydoğdu, Y. (2017). Postmodern anlatıda bir imkân olarak üstkurgu (*metafiction*) ve Murathan Mungan öykülerine yansımaları. *Journal of International Social Research*, 10(52), s. 57-68. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2017.1871>
- Bolat, T. (2019). *Türk romanında üstkurgu* (Yayınlanmamış doktora tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Borges, J. L. (1994). Babil kitaplığı (T. Uyar, Çev.). *Ölüm ve Pusula* içinde (s. 49-58) (3. bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe sözlüğü* (3. bs.). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Dai, H. ve Huang, Y. (2017). Metafiction and postmodernism. In: *7th International Conference on Education, Management, Information and Mechanical Engineering (EMIM 2017)* (pp. 62-66). Paris: Atlantis Press. <https://doi.org/10.2991/emim-17.2017.13>
- David, E. (2016, Mart 10). Seeing poetry: Mexican artist Jorge Méndez Blake transforms literature into sculpture and visual art. *Yatzer*. Erişim Adresi: <https://www.yatzer.com/jorge-mendez-blake>
- Davis, J. (t.y.). A Message from the emperor. *Jorge Méndez Blake*. Erişim Adresi: <http://www.mendezblake.com/un-mensaje-del-emperador>
- Gregory, H. (2015, 13 Haziran). Mexican artists Jose Dávila and Jorge Méndez Blake build stories and suspense at Art Basel. *Artsy*. Erişim Adresi: <https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-mexican-artists-jose-davila-and-jorge-mendez-blake>
- Gorman, D. (2008). Fiction, theories of. In David Herman, Manfred Jahn, Marie Laure Ryan (Eds.), *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory* (pp. 163-167). London: Routledge.
- Hotti, K. (2015). *Life was a fiction anyway: Metafiction and Ian McEwan's Sweet Tooth* (Master's thesis). University of Tampere, Finland. Erişim Adresi: <https://core.ac.uk/download/pdf/250137581.pdf>
- Hutcheon, L. (1980). *Narcissistic narrative. The metafictional paradox*. Canada: Wilfrid Laurier University Press.
- Jorge Méndez Blake. (t.y.). *Galeria OMR*. Erişim Adresi: <http://galeriaomr.com/jorge-mendez-blake-2/>
- Jorge Méndez Blake, measuring poetry (t.y.). *Faggionato*. Erişim Adresi: <http://www.faggionato.com/exhibitions/jorge-mendez-blake>
- Kafka, F. (2017). İmparatorun bir mesajı (T. Turan Çev.). *Ceza kolonisinde* içinde (s. 137-138) (7. bs.). İstanbul: Can Yayınları.
- Karabostan, A. (2006). *Graham Swift'in Waterland, David Lodge'un Small World ve Martin Amis'in London Fields adlı romanlarında üstkurgu tekniğinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karataş, T. (2001). *Ansiklopedik edebiyat terimleri sözlüğü* (1. bs.). İstanbul: YediGece Kitapları.
- Mallarmé, S. (1897). *Un coup de dés jamais n'abolira le hasard* [Şiir]. Erişim Adresi: <http://www.mendezblake.com/biblioteca-mallarme/varw9k2xyh45q026qqo38dmbq8kjyn>

- Méndez Blake, J. (2007a). *The castle* [Tuğlalar, kitap]. 2300 x 175 x 40 cm. Jose Cornejo Public Library, Guadalajara, MEX. Erişim Adresi: <http://www.mendezblake.com/el-castillo/98uc8wbxs9v0aajdhtj9ncoba0ptdl>
- Méndez Blake, J. (2007b). *The castle'dan detay*, [Tuğlalar, kitap]. 2300 x 175 x 40 cm. Annex M, Athens, GRC. Erişim Adresi: <http://www.mendezblake.com/el-castillo/2019/6/12/v5ge6fgvb5m0hob6wpaz1tv6fr0wyv>
- Méndez Blake, J. (2010). *The Borges library* [Ahşap, ayna, duvar boyama]. Fundación PROA, La Boca, Buenos Aires, ARG. Erişim Adresi: <http://www.mendezblake.com/la-biblioteca-borges/v6aq84jrppnzl51kpsww0mh50uduf0>
- Méndez Blake, J. (2011). *Mallarmé library'den detay* [Ahşap, metal, ayna, reçine, metakrilat, kurşun kalem ve kâğıt üzerine renkli kalem]. 50 x 70 cm, 95 x 180 x 150 cm. Travesia Cuatro, Madrid, ESP. Erişim Adresi: <http://www.mendezblake.com/biblioteca-mallarme/h3zic4xj19sqhpiq6c6mdj48ow9a3>
- Méndez Blake, J. (2011-2015). *Bartlebooth monument* [Kâğıt üzerine mürekkep, kurşun kalem]. 50.0 x 70.0 cm. National Gallery of Victoria, Melbourne. AUS. Erişim Adresi: <http://www.mendezblake.com/on-percec/2017/1/13/monumento-bartlebooth-bartlebooth-monument>
- Méndez Blake, J. (2014a). *Complete sonnets* (William Shakespeare) [Renkli kalem, kâğıt]. 140 x 315 cm. Faggionato, London, UK. Erişim Adresi: <http://www.mendezblake.com/measuring-poetry/x4ls7sdzpk2uk7gv82jdtvmzozcsl>
- Méndez Blake, J. (2014b). *Chamber music (James Joyce)* [36 adet boyalı anodize edilmiş alüminyum kolon] değişken ölçüler. Faggionato, London, UK. Erişim Adresi: <http://www.mendezblake.com/measuring-poetry/tn4zqxqvwkltfqw1wtf03f99veydb9>
- Méndez Blake, J. (2015). *Bartlebooth monument 2015*. *Art Basel*. Erişim Adresi: <https://www.artbasel.com/catalog/artwork/23760/Jorge-M%C3%A9ndez-Blake-Bartlebooth-Monument>
- Méndez Blake, J. (2016a). *All of Dickinson's hyphens II (poems 117-269)* [Keten üzerine akrilik]. 320 x 240 cm. OMR Gallery, Mexico City, MEX. Erişim Adresi: <http://www.mendezblake.com/new-gallery-1/0qdulhyxa4umtkza1xg0lwpjqkcas>
- Méndez Blake, J. (2016b). *All of Dickinson's hyphens II (poems 117-269)* detay [Keten üzerine akrilik]. 320x240 cm. OMR Gallery, Mexico City, MEX. Erişim Adresi: <http://www.mendezblake.com/new-gallery-1/f9vbucr9u16zyrcd7lqrb955ez52mr>
- Méndez Blake, J. (2017). *A message from the emperor* [Tuğlalar, kitaplar, tenor trombon, cam, boya]. Marfa contemporary, Marfa, Texas, USA. Erişim Adresi: <http://www.mendezblake.com/capitulo-xxxviii-un-mensaje-del-emperador/ebhua4vdfj10evy9kphe91pgoc7yrd>
- Méndez Blake, J. (2020). *Dear Thomas, I'm writing from Utopia* [Video]. Erişim Adresi: <http://www.mendezblake.com/captulo-xlix-querido-thomas/querido-thomas-te-escribo-desde-utopia-dear-thomas-im-writing-from-utopia>
- Meta. (t.y.). *Lexico online dictionary* içinde. Erişim Adresi: <https://www.lexico.com/definition/meta>
- Metafiction. (t.y.). *Lexico online dictionary* içinde. Erişim Adresi: <https://www.lexico.com/definition/metafiction>
- Muñoz, M. (2017). Jorge Méndez Blake between the visual arts and literature. *Metal*. Erişim Adresi: <https://metalmagazine.eu/bi/post/interview/jorge-mendez-blake-between-the-visual-arts-and-literature>
- Ortiz, S. (t.y.). Biblioteca Mallarmé - Jorge Méndez Blake. *Jorge Méndez Blake*. Erişim Adresi: <http://www.mendezblake.com/biblioteca-mallarm>
- Picard, C. (2016, Kasım 3). The variations of its shadows: an interview with Jorge Méndez Blake. *Art 21*. Erişim Adresi: <http://magazine.art21.org/2016/11/03/the-variations-of-its-shadows-an-interview-with-jorge-mendez-blake/#.X4SLkclzBIU>
- Waugh, P. (1984). *Metafiction: The theory and practice of self-conscious fiction*. London: Methuen.

Zymaraki Tzortzi, E. (2019, Mayıs 9). Jorge Mendez Blake, El castillo / The castle, 2007. Interview. *Exposure*. Erişim Adresi: <http://elzimaraki.gr/jorge-mendez-blake-el-castillo-castle-2007/>